

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1
GUIDELINES FOR THE DEVELOPMENT OF TEACHER COMPETENCIES IN ACTIVE
LEARNING AT ANUBAN WIANG CHAI SCHOOL UNDER
THE CHIANG RAI PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE 1

พรสวรรค์ รัตพล¹, พูนชัย ยาวีราช², สุวดี อูปปินใจ³
Phonsawan Rattaphonthee¹, Phoonchai Yawirach², Suwadee Ouppinjai³

Corresponding Author E-mail: 678914017@crur.ac.th

Received: Jan 24, 2026; Revised: Feb 24, 2026; Accepted: Mar 12, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู 2) ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1 การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ดำเนินการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 มีผู้ให้ข้อมูล 16 คน ขั้นตอนที่ 2 มีผู้ให้ข้อมูล 16 คน และขั้นตอนที่ 3 มีผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้เกี่ยวข้อง และผู้ทรงคุณวุฒิ รวม 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสนทนากลุ่ม เครื่องมือมีค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ระหว่าง 0.67–1.00 และค่าความเชื่อมั่น 0.89 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (PNI) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า (1) สภาพปัจจุบันของสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกและด้านการออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านการออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ และด้านการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี (2) ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะครู ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวครู ปัจจัยด้านวิชาชีพและลักษณะงาน ปัจจัยด้านสังคมและองค์กร ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร และปัจจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยเฉพาะปัจจัยภายในตัวครูและปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร และ (3) แนวทางการพัฒนาควรดำเนินการอย่างเป็นระบบตามกระบวนการพัฒนา 4 ขั้นตอน ครอบคลุมสมรรถนะทั้ง 6 ด้าน โดยผลการจัดลำดับความต้องการจำเป็น (PNI) พบว่า ด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้มีความสำคัญสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี และด้านการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้

คำสำคัญ : การพัฒนาสมรรถนะครู, การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, โรงเรียนอนุบาลเวียงชัย

¹นักศึกษาลัทธิสุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

¹Student in Master of Education, Educational Administration, Chiang Rai Rajabhat University

^{2,3}อาจารย์ที่ปรึกษา, คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

^{2,3}Advisor, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University

Abstract

This research aimed to 1) examine the current conditions, desirable conditions, and priority needs of teachers' competency in active learning management, 2) investigate key factors affecting the development of teachers' competency in active learning management, and 3) propose guidelines for developing teachers' competency in active learning management at Anuban Wiangchai School under Chiang Rai Primary Educational Service Area Office 1. The study employed a mixed-methods design conducted in three phases. Phase 1 involved 16 key informants, Phase 2 involved 16 key informants, and Phase 3 included 12 participants comprising school administrators, teachers, stakeholders, and experts. The research instruments consisted of a five-point rating scale questionnaire, semi-structured interviews, and focus group discussions. The instruments demonstrated acceptable content validity with an Index of Item-Objective Congruence (IOC) ranging from 0.67 to 1.00 and a reliability coefficient of 0.89. Quantitative data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and the Priority Needs Index (PNI). Qualitative data were analyzed through content analysis and summarized to support the interpretation of the findings.

The findings revealed that: 1) The current level of teachers' competency in active learning management at Anuban Wiangchai School was overall at a high level, particularly in active learning activities and instructional design and planning, while the desirable level was at the highest level, especially in instructional design and planning and in the use and development of instructional media, innovation, and technology. 2) The Key factors influencing competency development included personal factors, professional and job-related factors, organizational and social factors, policy and administrative factors, and technological and innovation factors, with personal factors and policy-related factors playing the most significant roles. 3) The proposed development guidelines should follow a systematic four-step process covering six competency aspects. The Priority Needs Index indicated that the use of learning resources, community, and learning networks was the highest priority, followed by the use and development of instructional media, innovation, and technology, and the creation of supportive learning environments.

Keywords : Teacher Competency Development, Active Learning, Anuban Wiangchai School

บทนำ

การพัฒนาครูในปัจจุบันมุ่งเน้นให้ครูมีสมรรถนะสำคัญที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ การโค้ช และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2567) แนวคิดเรื่องสมรรถนะ (Competency) จึงถูกนำมาใช้เป็นฐานในการบริหารและพัฒนาทรัพยากรบุคคลอย่างเป็นระบบ เนื่องจากสมรรถนะสะท้อนถึงความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ เจตคติ และพฤติกรรมที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร และสามารถวัด ประเมิน และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง (ภัทรสุตา เกิดแสง. 2563; พรวิไล ตรีประภากร. 2564)

ในบริบทของวิชาชีพครู สมรรถนะครูมีความสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ ครูที่มีสมรรถนะสูงสามารถออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสม และใช้การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พวงเพ็ญ อินทรประวัตติ, และคนอื่นๆ. 2564) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดกรอบสมรรถนะครูโดยบูรณาการจากมาตรฐานวิชาชีพครู เกณฑ์การประเมินวิทยฐานะของ ก.ค.ศ. และแนวคิดการพัฒนาครูเชิงคุณภาพ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาครูรายบุคคลและยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2553: 24)

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก เป็นแนวคิดสำคัญที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้กระบวนการคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต (ลีลาวดี ชนะมาร. 2563; หิรัญ อุทวงค์. 2567) ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกจึงต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมตั้งแต่การออกแบบการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม การใช้สื่อและเทคโนโลยี การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ ไปจนถึงการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารสถานศึกษาและการทำงานร่วมกันในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) (สมใจ ปัญญาสงบ, และคนอื่นๆ. 2567; คงขวัญ โทลา. 2568)

โรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1 ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์สภาพการจัดการเรียนรู้และรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) ปีการศึกษา 2567 พบว่ายังมีข้อจำกัดในหลายด้าน เช่น การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยี การวัดและประเมินผล และการต่อยอดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนอย่างเป็นระบบ

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น ปัจจัยสำคัญ และแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางการพัฒนาครูและยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1
2. เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1

การทบทวนวรรณกรรม

1. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

1.1 ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

สุวดี อุบปินใจ (2562) กล่าวถึง การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการดำเนินงานในสถานศึกษา โดยการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นไปตามเป้าประสงค์ในการจัดการศึกษา

พูนชัย ยาวีราข (2565) กล่าวถึง การบริหารสถานศึกษาเป็นกระบวนการดำเนินกิจกรรมอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ โดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่าย ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ภายใต้กฎเกณฑ์และแนวทางที่ชัดเจน โดยใช้ทรัพยากรและเทคนิคต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาผู้เรียนและสมาชิกในสังคมให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพทั้งด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ผ่านการปลูกฝังทัศนคติ พฤติกรรม ค่านิยม และคุณธรรม อันนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา มีความสำคัญในด้านการประสานงานให้บุคคลต่าง ๆ ในสถานศึกษาได้ปฏิบัติงานร่วมกันให้เป็นไปได้ด้วยดี ตลอดจนทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษาดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตรงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

1.2 กระบวนการบริหารสถานศึกษา

อนุพงศ์ วงศ์เหิม (2565) อธิบายว่า การบริหารการศึกษาดำเนินไปตามกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมงาน ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดแผนล่วงหน้า การมอบหมายหน้าที่ การสร้างความร่วมมือ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล

พรพิมล ศรีพลนอก (2566) เสนอว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษามี 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำหรืออำนวยการ และการควบคุม โดยมุ่งให้บุคลากรและทรัพยากรร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษาเริ่มจากการวางแผน กำหนดเป้าหมายและทิศทางการองค์กร จัดระบบงานและทรัพยากร อำนวยการและประสานความร่วมมือ ควบคุม ติดตาม และประเมินผล เพื่อนำผลไปปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะครู

2.1 ความหมายของการพัฒนาสมรรถนะครู

จิณัฐตา วรรณเกษม (2566) สรุปความหมายไว้ว่า สมรรถนะ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่เป็นผลจากความรู้ ทักษะความสามารถและคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นมาจากการรู้ ทักษะความสามารถและคุณลักษณะอื่น ๆ ที่ทำให้บุคคลสามารถสร้างผลงานได้โดดเด่น และนำไปสู่การทำงานที่มีผลการปฏิบัติงานดีและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

ญาณัฐา ราชคม (2566) ได้สรุปความหมายไว้ว่า สมรรถนะ หมายถึง ความสามารถหรือคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะอื่นๆ ของบุคคลที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า สมรรถนะ หมายถึง ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ เจตคติ และพฤติกรรมของครู ซึ่งสมรรถนะครูนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถบรรลุเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ขององค์กรได้ 1) ความรู้เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติงานและการพัฒนาตนเอง 2) ทักษะซึ่งครูต้องมีทักษะที่หลากหลาย ทั้งด้านการสอน การคิดวิเคราะห์ และการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ 3) คุณลักษณะ แนวคิด ความคิดของตน 4) ทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมในการทำงานและการพัฒนาผู้เรียน 5) ผลการปฏิบัติงาน/ความสำเร็จ

2.2 กระบวนการพัฒนาสมรรถนะครู

ธนนชัย ใจคลองแคล้ว (2564) กล่าวว่า การพัฒนาสมรรถนะครู หมายถึง การศึกษาแนวทางการพัฒนาผล การปฏิบัติงานตามกรอบสมรรถนะของครูผ่านรูปแบบการพัฒนา ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การสอนงาน การศึกษาต่อการพบผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนงาน การติดตามโดยพี่เลี้ยง การหมุนเวียนงาน การศึกษาด้วยตนเอง และการฝึกอบรม ประชุมปฏิบัติการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567: 34) ได้อธิบายแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครู ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจความต้องการพัฒนาสมรรถนะครูจากความคิดเห็นของผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา ตลอดจน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบการพัฒนาสมรรถนะครู ที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ขั้นตอนที่ 3 การแสวงหาเครือข่ายพัฒนาสมรรถนะครู ขั้นตอนที่ 4 การเตรียมความพร้อมการพัฒนาสมรรถนะครูร่วมกันระหว่างโรงเรียน หน่วยงานต้นสังกัดในพื้นที่ สถาบันผลิตครู และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินการพัฒนาสมรรถนะครูอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของการลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริง

สรุปได้ว่า การพัฒนาสมรรถนะครูเป็นกระบวนการเชิงระบบที่มุ่งยกระดับผลการปฏิบัติงานตามกรอบสมรรถนะ โดยเริ่มจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 6 ด้าน ต่อด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ ปัจจัยภายใน วิชาชีพ การบริหาร ทรัพยากร และเครือข่ายความร่วมมือ และสังเคราะห์เป็นแนวทางพัฒนา 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การดำเนินการ การติดตามประเมินผล และการสะท้อนปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การพัฒนาควรสอดคล้องกับบริบทและดำเนินการอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของการปฏิบัติจริง

3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

3.1 ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

ญานฐิธา ราชคม (2566) กล่าวสรุปไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย ทางสติปัญญา ทางสังคม และทางอารมณ์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยตัวผู้เรียนเอง และก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย อันจะส่งผลให้สามารถนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ได้

หิรัญ อุทวงศ์ (2567) ได้อธิบายความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ว่า การสอนเชิงรุก หมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือการลงมือทำความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ กระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องได้มีโอกาสลงมือกระทำมากกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว ต้องจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้การเรียนรู้โดยการอ่าน การเขียน การโต้ตอบ และการแก้ปัญหา อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งทางกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ โดยใช้กระบวนการคิดขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหา เพื่อนร่วมเรียนรู้ และสถานการณ์จริง เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองอย่างมีความหมาย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

จารุชา สมศรี (2566: 7) อธิบายว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ ปัจจัยภายนอกตัวครู ประกอบด้วย 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ซึ่งมีบทบาทในการสร้างแรงบันดาลใจและชี้นำการปฏิบัติงาน 2) วัฒนธรรมองค์กร ที่สะท้อนบรรทัดฐานและวิสัยทัศน์ร่วมของสถานศึกษา 3) การสนับสนุนทางสังคม ได้แก่ การช่วยเหลือด้านอารมณ์ ข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากรจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานปัจจัยภายในตัวครู ประกอบด้วย 1) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 2) ทักษะคิดต่อการพัฒนาตนเอง 3) ความเชื่ออำนาจในตน 4) การใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ทั้งสองกลุ่มปัจจัยดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาสมรรถนะครูและการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทการศึกษาในศตวรรษที่ 21

ธนสุภาพร มิ่งขวัญ (2566) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล และ ปัจจัยการบริหารวิชาการ มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูอย่างมีนัยสำคัญ โดยปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ วัยวุฒิ คุณวุฒิ ประสบการณ์ การศึกษาอบรม ความสนใจ และความสามารถในการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลต่อความถนัด พฤติกรรมการสอน และศักยภาพในการพัฒนาตนเองของครู ขณะที่ปัจจัยการบริหารวิชาการ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้ การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยี และการวัดและประเมินผล มีความสัมพันธ์สูงกับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู และสามารถพยากรณ์สมรรถนะดังกล่าวในเชิงบวก สะท้อนบทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21

สิทธิพร หาญลำพอง (2566) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะของครูผู้สอน พบว่าปัจจัยสำคัญประกอบด้วย ลักษณะงานที่ปฏิบัติ ทักษะคิดในการประกอบวิชาชีพครู และการสนับสนุนจากสังคม ทั้งนี้ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครู ได้แก่ การพัฒนาความรู้และทักษะในเนื้อหาที่สอนให้ทันสมัย การพัฒนาทักษะการสอนเชิงปฏิบัติและการวางแผน

แผนการสอนที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะการประเมินผลผู้เรียนอย่างเป็นระบบและเป็นรายบุคคล การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาสมรรถนะทั้งด้านความรู้ ทักษะ จิตใจ และจริยธรรม รวมถึงการพัฒนาทักษะการสื่อสารและการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการยกระดับสมรรถนะของครูผู้สอน

สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มี 5 ปัจจัย ดังนี้ 1) ปัจจัยภายในตัวครู 2) ปัจจัยด้านวิชาชีพและลักษณะงาน 3) ปัจจัยด้านสังคมและองค์กร 4) ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร 5) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

3.3 องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

Stacy Zeiger (2015, อ้างถึงใน ธนสุภาพร มิ่งขวัญ. 2566: 47) ระบุว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การออกแบบการเรียนรู้ให้มีวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่ชัดเจน 2) การใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับความต้องการและระดับความพร้อมของผู้เรียน 3) การใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ 4) การประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนและนำผลไปปรับปรุงการสอนอย่างต่อเนื่อง

จิณฐตา วรรณเกษม (2566: 13) กล่าวถึงองค์ประกอบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การออกแบบการเรียนรู้ 2) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) การใช้และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผล

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมี 6 ด้าน ดังนี้ 1) การออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก 3) การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี 4) บรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ 5) การใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ 6) การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. องค์ประกอบของสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (ตัวแปรตาม) ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ การออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การจัดการบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม การใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

2. ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะครู (ตัวแปรอิสระ) ประกอบด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวครู ปัจจัยด้านวิชาชีพและลักษณะงาน ปัจจัยด้านสังคมและองค์กร ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร ปัจจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

3. กระบวนการพัฒนาสมรรถนะครู (กระบวนการพัฒนา) ใช้กระบวนการ 4 ขั้นตอน (PIMR) ได้แก่ การวางแผนพัฒนา (Planning for Development) การดำเนินการนำแผนสู่ปฏิบัติ (Implementation) การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) การสะท้อนผลและถอดบทเรียน (Reflection and Lesson Learned)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ดำเนินการ 3 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน ครูผู้สอน 8 คน และคณะกรรมการสถานศึกษา 7 คน รวมจำนวน 16 คน โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ ครอบคลุมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 6 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ เครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน (IOC = 0.67–1.00) และมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.849

วิธีรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยแจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (PNI Modified)

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาปัจจัยสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 16 คน โดยกำหนดเกณฑ์เป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ในสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 5 ประเด็น ครอบคลุมปัจจัยภายในตัวครู ปัจจัยด้านวิชาชีพ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านทรัพยากรและเทคโนโลยี และปัจจัยด้านเครือข่ายความร่วมมือ

วิธีรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน คัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาานิเทศก์ ครูผู้สอน และประธานคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างแนวทาง

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ใช้แนวคำถามการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guide) จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ ความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแนวทาง

วิธีรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลจากขั้นตอนที่ 1 และ 2 จัดทำร่างแนวทางการพัฒนา และนำเข้าสู่การสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และปรับปรุงจนได้แนวทางฉบับสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

การวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้จะเป็นการนำข้อมูลจากแบบสอบถามมาประมวลผลด้วย คอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ดังนี้ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครู ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยกำหนดการแปลความหมายค่าเฉลี่ยของข้อมูล (บุญชุม ศรีสะอาด, 2560) จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายระดับสมรรถนะในสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ จากนั้นคำนวณดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น โดยใช้วิธี Modified Priority Needs Index (PNI_{modified}) และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น (สุวิมล ว่องวานิช, 2558) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียงโดยมีสูตรการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นของแต่ละด้าน เพื่อจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นของแต่ละด้าน ผลการวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการกำหนดประเด็นเชิงลึกสำหรับการศึกษาปัจจัยในขั้นตอนที่ 2 และใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการพัฒนาแนวทางในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาปัจจัยสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามกรอบปัจจัยที่ศึกษา และสังเคราะห์เป็นประเด็นเชิงบริบทที่สนับสนุนหรือเอื้อต่อการพัฒนาสมรรถนะครู ผลที่ได้จากขั้นตอนนี้ช่วยอธิบายสาเหตุหรือเงื่อนไขของความต้องการจำเป็นที่พบในขั้นตอนที่ 1 และใช้เป็นองค์ประกอบเชิงสนับสนุนในการจัดทำร่างแนวทางการพัฒนาในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

สังเคราะห์ผลจากขั้นตอนที่ 1 และ 2 เพื่อจัดทำร่างแนวทางการพัฒนา จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุง แนวทางฉบับสมบูรณ์จึงเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ และสะท้อนความสอดคล้องระหว่างความต้องการจำเป็น ปัจจัยสนับสนุน และบริบทของสถานศึกษา

ผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 สภาพปัจจุบันของสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ (PNI = 0.19) รองลงมา ได้แก่ การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี (PNI = 0.17) และการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ (PNI = 0.16) ตามลำดับ ทั้งนี้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นชี้ว่า ด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้มีความจำเป็นสูงสุด รองลงมาคือการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี และการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ ดังแสดงในตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยประชากร (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร (σ) ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) และลำดับความต้องการจำเป็นของสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู โดยภาพรวม

สมรรถนะ	สภาพปัจจุบัน (μ)	σ	สภาพที่พึงประสงค์ (μ)	σ	PNI	ลำดับความต้องการจำเป็น
1. การออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้	4.10	0.31	4.70	0.36	0.15	4
2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก	4.12	0.27	4.69	0.37	0.14	5
3. การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี	4.02	0.32	4.69	0.35	0.17	2
4. การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้	4.02	0.30	4.68	0.42	0.16	3
5. การใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่าย	3.91	0.32	4.67	0.41	0.19	1
6. การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง	4.05	0.25	4.63	0.46	0.14	6
ภาพรวม	4.04	0.24	4.68	0.37	-	-

จากตาราง พบว่า ด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ (PNI = 0.19) รองลงมา ได้แก่ การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี (PNI = 0.17) และการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ (PNI = 0.16) ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนช่องว่างการพัฒนาที่ควรได้รับการส่งเสริมอย่างเร่งด่วน

ขั้นตอนที่ 2 ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย ประกอบด้วย 5 กลุ่มปัจจัยหลัก ได้แก่ 1. ปัจจัยภายในตัวครู ได้แก่ ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ทักษะการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แรงจูงใจภายใน และการพัฒนาตนเอง 2. ปัจจัยด้านวิชาชีพและลักษณะงาน ได้แก่ ภาระงานครู การนิเทศภายใน การอบรมพัฒนาวิชาชีพ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และระบบการพัฒนาวิชาชีพ 3. ปัจจัยด้านสังคมและองค์กร ได้แก่ บรรยากาศการทำงาน ความร่วมมือระหว่างครูและผู้บริหาร การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และวัฒนธรรมองค์กรด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 4. ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร ได้แก่ บทบาทผู้บริหาร นโยบายของโรงเรียนและหน่วยงานต้นสังกัด รวมถึงการติดตาม นิเทศ และประเมินผล 5. ปัจจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ได้แก่ ความพร้อมของครู สื่อและอุปกรณ์เทคโนโลยี การสร้างและใช้นวัตกรรม และการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

ผลการสังเคราะห์จากข้อมูลความต้องการจำเป็น (ขั้นตอนที่ 1) และปัจจัยสำคัญ (ขั้นตอนที่ 2) ร่วมกับการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 16 คน พบว่า แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูควรดำเนินการอย่างเป็นระบบตามกระบวนการ 4 ขั้นตอน (PIMR) ดังนี้

1. การวางแผนพัฒนา (Planning) การสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของครู กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และจัดทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทโรงเรียน พร้อมสนับสนุนทรัพยากร สื่อ และเทคโนโลยีที่จำเป็น

2. การดำเนินการนำแผนสู่ปฏิบัติ (Implementation) การส่งเสริมการพัฒนาผ่านกระบวนการวิชาชีพ เช่น PLC และ Lesson Study สนับสนุนให้ครูออกแบบแผนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกในชั้นเรียนจริง โดยเน้นการใช้สื่อนวัตกรรม เทคโนโลยี และการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่าย

3. การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) การนิเทศ กำกับ ติดตามผลการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยประเมินทั้งผลต่อผู้เรียน ผลต่อครู และผลต่อองค์กร พร้อมใช้ข้อมูลสะท้อนกลับเพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน

4. การสะท้อนผลและถอดบทเรียน (Reflection and Improvement) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปบทเรียน คัดเลือกแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) และขยายผลอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกควรเป็นกระบวนการเชิงระบบที่เชื่อมโยง ข้อมูลเชิงประจักษ์กับการปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในบริบทของสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ของครูโรงเรียนอนุบาลเวียงชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1 สามารถอภิปรายผลประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุดคือ การใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ รองลงมาคือ การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครูมีพื้นฐานการจัดกิจกรรมเชิงรุกในชั้นเรียนอยู่แล้วจากการขับเคลื่อนนโยบาย Active Learning ของสถานศึกษา แต่ยังขาดการบูรณาการทรัพยากรภายนอก และเครือข่ายชุมชนอย่างเป็นระบบ ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567) กล่าวว่าการพัฒนาสมรรถนะครูต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและพัฒนาในบริบทจริงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ เปรมฤดี กาละวงศ์ (2567) เรื่อง “แนวทางการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก” ที่พบว่าครูมีศักยภาพในระดับดีแต่ยังมีช่องว่างด้านสื่อและเครือข่าย และสอดคล้องกับ จิราพร มะสุใส (2565) ที่พบว่าด้านแหล่งเรียนรู้มีช่องว่างสูงสุดระหว่างสภาพปัจจุบันกับสภาพที่พึงประสงค์ ผลดังกล่าวสัมพันธ์กับผลการวิจัยครั้งนี้ที่ค่า PNI ด้านแหล่งเรียนรู้สูงที่สุด แสดงถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนา

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าการออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมเชิงรุกมีระดับปัจจุบันสูง แต่ยังต้องการยกระดับเชิงคุณภาพ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการออกแบบแผนและกิจกรรมต้องอาศัยการเชื่อมโยงมาตรฐาน ตัวชี้วัด และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ ดังที่ ทิศนา ขัมมณี (2560) กล่าวว่าครูจัดการเรียนรู้ต้องมีความสอดคล้องระหว่างเป้าหมาย กิจกรรม และการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับ ยุภาลัย มะลิซ้อน (2563) และ สมใจ ปัญญาสงบ (2567) ที่พบว่าการนิเทศและ PLC ช่วยลดช่องว่างด้านการวางแผนและกิจกรรมเชิงรุก ผลดังกล่าวจึงสะท้อนว่าครูมีศักยภาพพื้นฐาน แต่ยังต้องพัฒนาเชิงลึกและเชิงระบบ

2. ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวครู ด้านวิชาชีพและลักษณะงาน ด้านสังคมและองค์กร ด้านนโยบายและการบริหาร และด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยเฉพาะปัจจัยภายในตัวครูและปัจจัยด้านสังคมและองค์กรมีบทบาทสำคัญ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสมรรถนะเป็นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่ต้องอาศัยทั้งศักยภาพส่วนบุคคลและการสนับสนุนเชิงระบบจากองค์กร ดังที่ กาญจนา รัตนไพฑูรย์ (2564) กล่าวว่าสมรรถนะเกิดจากการบูรณาการความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะภายใต้บริบทการทำงานที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ สิทธิพร หาญลำพอง (2566) ที่พบว่าทัศนคติและการสนับสนุนจากองค์กรมีผลต่อสมรรถนะครูอย่างมีนัยสำคัญ และสอดคล้องกับ จารุชา สมศรี (2566) ที่ระบุว่าภาวะผู้นำและวัฒนธรรมองค์กรสัมพันธ์เชิงบวกกับสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

นอกจากนี้ ปัจจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมยังมีความสำคัญ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในยุคปัจจุบันต้องอาศัยเครื่องมือดิจิทัลสนับสนุนการเรียนรู้ ดังที่ พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ (2562) กล่าวว่าครูต้องมีสมรรถนะด้านเทคโนโลยีเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่กระตุ้นการคิดขั้นสูง ซึ่งสอดคล้องกับ คงขวัญ โทลา (2568) ที่พบว่าด้านสื่อและเทคโนโลยีมีความต้องการจำเป็นสูง ผลดังกล่าวสัมพันธ์กับผลการวิจัยครั้งนี้ที่ระบุว่าเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะทั้ง 6 ด้านครูโดยตรง

3. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมควรดำเนินการตามกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน (Planning) การดำเนินการ (Implementation) การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) และการสะท้อนผล (Reflection) โดยบูรณาการ PLC และการนิเทศเชิงโค้ช ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาสมรรถนะครูไม่สามารถเกิดจากการอบรมเพียงครั้งเดียว แต่ต้องเป็นกระบวนการพัฒนาเชิงวงจรรอย่างต่อเนื่องในบริบทจริง ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567) กล่าวว่าการพัฒนาครูต้องดำเนินการครบวงจรตั้งแต่การวางแผนถึงการสะท้อนผล ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยวรรณ หงษ์สุวรรณ (2563) ที่เสนอว่าการพัฒนาบุคลากรต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับ เปรมฤดี กาละวงศ์ (2567) และ อนุสรา เถลิมนศรี (2563) ที่พบว่าการใช้ PLC และการนิเทศอย่างต่อเนื่องช่วยยกระดับสมรรถนะครู และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนอย่างชัดเจน

สรุปแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูที่เหมาะสมควรดำเนินการตามกระบวนการ 4 ขั้นตอน PIMR ได้แก่

1. **การวางแผนพัฒนา (Planning)** ควรดำเนินการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน-สภาพที่พึงประสงค์ และค่า PNI จัดลำดับความต้องการจำเป็น เน้นด้านแหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเทคโนโลยีเป็นอันดับแรก กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และจัดทำแผนพัฒนารายปี/รายบุคคล (ID Plan) เตรียมทรัพยากร สื่อ และเทคโนโลยีให้พร้อม

2. **การดำเนินการพัฒนา (Implementation)** ควรดำเนินการพัฒนาครูผ่าน PLC และ Lesson Study ส่งเสริมการออกแบบแผนการเรียนรู้เชิงรุกแบบฐานสมรรถนะ สนับสนุนการใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายภายนอก ลดภาระงานที่ไม่จำเป็น เพื่อเพิ่มเวลาออกแบบการเรียนรู้

3. **การติดตามและประเมินผล (Monitoring & Evaluation)** การนิเทศแบบโค้ช (Coaching & Mentoring) การประเมินผลทั้งระดับครู ผู้เรียน และองค์กร การใช้ข้อมูลสะท้อนกลับเพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ ติดตามผลต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงการอบรมครั้งเดียว

4. **การสะท้อนผลและถอดบทเรียน (Reflection & Improvement)** การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปบทเรียนและคัดเลือก Best Practice การขยายผลแนวปฏิบัติที่ดีสู่ทั้งโรงเรียน การพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรคุณภาพ

โดยเชื่อมโยงผลจากขั้นตอนที่ 1 (ค่า PNI) และขั้นตอนที่ 2 (ปัจจัยสำคัญ) มาใช้กำหนดแนวทางพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทำให้การพัฒนาสมรรถนะครูมีความชัดเจน ครอบคลุม และสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานต้นสังกัดหน่วยงานต้นสังกัดสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในการกำหนดนโยบาย และวางแผนการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยให้ความสำคัญกับด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูง ได้แก่ การใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ รวมถึงการสนับสนุนทรัพยากร สื่อ นวัตกรรม และการติดตามประเมินผลการพัฒนาครูอย่างเป็นระบบในระดับเขตพื้นที่

2. ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถใช้ผลการจัดลำดับความต้องการจำเป็น (PNI) เป็นฐานในการกำหนดลำดับความสำคัญของการพัฒนาครู วางแผนสนับสนุนทรัพยากร จัดกิจกรรมสะท้อนผลและถอดบทเรียน และขยายผลแนวปฏิบัติที่ดี เพื่อยกระดับสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกอย่างต่อเนื่อง

3. ครูผู้สอนสามารถนำแนวทางการพัฒนาที่ได้จากผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาตนเองด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ทั้งการออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก การใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การใช้แหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า ด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ มีสภาพปัจจุบันต่ำสุดและมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด สะท้อนช่องว่างการพัฒนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในบริบทสถานศึกษาขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ดังนั้น ควรศึกษาการพัฒนากลยุทธ์หรือรูปแบบการบริหารจัดการเชิงระบบเพื่อเสริมสร้างการใช้แหล่งเรียนรู้ และเครือข่ายชุมชนในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เชียงราย เขต 1

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า ปัจจัยด้านสังคมและองค์กร รวมถึงบทบาทผู้บริหาร มีผลต่อการพัฒนาสมรรถนะครูอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่าการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกต้องอาศัยภาวะผู้นำและการสนับสนุนเชิงระบบ ดังนั้น ควรศึกษารูปแบบภาวะผู้นำเชิงรุกของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และการพัฒนาสมรรถนะครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. จากผลการวิจัยที่พบว่า แนวทางการพัฒนาควรดำเนินการตามกระบวนการ 4 ขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะด้านการออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งมีสภาพที่พึงประสงค์สูงสุด สะท้อนความต้องการพัฒนาเชิงลึก ดังนั้น ควรศึกษาการพัฒนาและทดลองใช้โปรแกรมเสริมสร้างสมรรถนะการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกฐานสมรรถนะ (Competency-Based Active Learning) สำหรับครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา รัตนไพบูลย์. (2564). กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาสมรรถนะครูของโรงเรียนรังสียวิทยา สังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. เชียงราย.
- คงขวัญ โทลา. (2568). ความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 2. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- จารุชา สมศรี. (2566). รูปแบบการพัฒนาครูเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในศตวรรษที่ 21. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยพะเยา. พะเยา.
- จิณัฐตา วรรณเกษม. (2566). การพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โรงเรียน ในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3. กาฬสินธุ์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3.
- จิราพร มะสุใส. (2565). สภาพความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 2 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนครพนม.
- ญาณิฐา ราชคม. (2566). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้ กระบวนการ วิจัยปฏิบัติการ ร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สำหรับครู ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- ณันชัย ใจคลองแคล้ว. (2564). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูตามกรอบสมรรถนะวิชาชีพ. วารสารการบริหารการศึกษา, 17(2), 45–58.
- ธนสุภาพร มิ่งขวัญ. (2566). ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู. วารสารศึกษาศาสตร์, 34(1), 40–55.
- ทิตนา แคมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชุม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปิยวรรณ หงษ์สุวรรณ. (2563). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์, 28(2), 75–89.
- เปรมฤดี กาละวงศ์. (2567). แนวทางการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏแพร่.
- พรพิมล ศรีพลนอก. (2566). กระบวนการบริหารสถานศึกษาเพื่อคุณภาพผู้เรียน. วารสารการบริหารการศึกษา, 18(2), 60–74.
- พวงเพ็ญ อินทรประวัตี และคณะ. (2564). สมรรถนะครูกับประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้. วารสารศึกษาศาสตร์, 32(3), 101–118.
- พรวลี ตรีประภากร. (2564). แนวคิดสมรรถนะกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์. วารสารการจัดการสมัยใหม่, 12(1), 22 – 35.

- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. (2562). การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาผู้เรียน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พูนชัย ยาวีราช. (2565). หลักการ ทฤษฎี และการปฏิบัติการบริหารการศึกษา. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ภัทรสุดา เกิดแสง. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของครูผู้สอนกับประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. สกลนคร.
- ลีลาวดี ชนะมาร. (2563). การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21. วารสารศึกษาศาสตร์, 31(2), 88-102.
- สิทธิพร หาญลำพิง. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะของครูผู้สอน. วารสารวิชาการครุศาสตร์, 15(1), 55-70.
- สมใจ ปัญญาสงบ และคณะ. (2567). แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในโรงเรียน ศูนย์การบริหารจัดการศึกษาป่าแป๋ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2. วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น.
- สุวดี อุปปินใจ. (2562). การบริหารสถานศึกษา. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2558). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). กรอบสมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครู. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2567). รายงานแนวโน้มและทิศทางการพัฒนาการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- อนุพงศ์ วงศ์เหิม. (2565). กระบวนการบริหารการศึกษาเชิงระบบ. วารสารบริหารการศึกษา, 17(3), 30-44.
- อนุสรา เฉลิมศรี. (2563). การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ. วารสารศึกษาศาสตร์, 29(2), 66-80.
- หิรัญ อุทวงศ์. (2567). แนวคิดและการประยุกต์ใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุก. วารสารวิชาการศึกษา, 21(1), 15-29.
- ยุภาลัย มะลิซ้อน. (2563). การพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกผ่านการนิเทศภายใน. วารสารครุศาสตร์, 28(1), 50-65.